

УДК 347.9

Тарас Дузінкевич,аспірант кафедри цивільного права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

СИСТЕМА ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

У статті висвітлюється проблема розгляду повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції як системи, доводиться існування у даній правовій категорії основних властивостей та ознак, які притаманні системам, а також дається визначення системи повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції.

Ключові слова: повноваження, система, зв'язки, цілі, мета цивільного судочинства.

Повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції тісно між собою пов'язані і утворюють систему.

Незважаючи на те, що окремі аспекти повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції були предметом вивчення таких вітчизняних та іноземних науковців: С. С. Бичкової, Ю. В. Білоусова, С. В. Васильєва, І. М. Зайцева, Т. М. Кілічави, Н. В. Козлової, В. В. Комарова, Л. А. Порєвої, П. І. Радченко, Н. Ю. Сакари, С. Я. Фурси, Ю. С. Червоного, С. І. Чернооченко, Д. М. Шадури, М. Й. Штефана, О. Х. Юлдашева та інших вчених, наявність у даній правовій категорії основних ознак системи зазначеними вченими не перевірялася, а тому і комплексне дослідження тих її властивостей, які впливають з існування системи, на даний час не проводилося.

Також важливість розгляду повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції як системи полягає в значенні системного підходу при проведенні наукових досліджень загалом, при якому всякий об'єкт виникає та існує в рамках деякої великої системи, а зв'язки між об'єктами і системою є суттєвими основами виникнення, існування та розвитку об'єкта і системи в цілому.

Системний підхід — це напрям дослідження, вивчення світу, в основі якого лежить розгляд об'єктів як системи, орієнтація на розкриття цілісності об'єкта, виявлення різноманітності зв'язків у ньому і приведення їх до єдиної теоретичної картини [1].

Поняття системи є дуже багатоманітним. Єдиного визначення даного поняття не існує. Зокрема тлумачний словник української мови А. О. Івченка надає 6 визначень системи. Вона може розглядатися як структура, що становить єдність закономірно розміщених і функціонуючих частин; як порядок, зумовлений правильним розміщенням частин у певному зв'язку; зв'язане ціле; як біологічна класифікація, групування тварин або рослин; як форма організації, устрою чого-небудь; як технічне обладнання, що складається з механізмів, машин та ін., які діють погоджено; як сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних загальним принципом, призначенням [2].

При розгляді повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції систему доцільно визначати як множину елементів, що знаходяться в певних співвідношеннях і зв'язках один з одним, взаємодіють між собою, утворюють певну цілісність, як ціле взаємодіють із навколишнім середовищем та як сукупність елементів, яка має нові властивості, відсутні у кожного елемента [3].

Доказами наявності системи у повноваженнях суду першої інстанції цивільної юрисдикції є те, що вони мають усі властивості та основні ознаки, які притаманні системам.

Серед ознак, які характеризують повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції саме як систему, можна виділити такі:

- цілісність;
- якісна визначеність;
- відмежованість щодо середовища;
- гетерогенність і структурованість;
- взаємодія частин системи між собою;
- взаємодія і зв'язок з навколишнім середовищем;
- наявність цілей та їх сукупності, цілеспрямованість.

Цілісність системи повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції полягає в тому, що вона включає в себе як елементи окремі повноваження, але щодо навколишнього середовища виступає як одне ціле.

Якісна визначеність полягає в наявності якісних ознак, характерних тільки для даної системи, якими вона відрізняється від інших систем. Зокрема для системи повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції можна виділити такі якісні ознаки, як загальнообов'язковість, регулятивний характер, загальний характер, віднесення до сфери регулювання цивільного процесуального законодавства, формальна визначеність, забезпечення заходами державного впливу та багато інших.

Відмежованість системи від середовища означає, що будь-яка система має свої межі. Система повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції має чіткі межі, які визначені ст. 19 Конституції України [4], тому суди, як і інші органи державної влади, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Гетерогенність означає, що система повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції є неоднорідною, складається з різних частин. Структурованість означає, що дана система є певним чином організованою сукупністю, має певну структуру. Структурно повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції можна поділити, наприклад, на ті, які прямо передбачені процесуальним законодавством, і ті, які впливають з прав інших учасників судового процесу та осіб, які не є його учасниками. Так само, повноваження можна по-

ділити на ті, які виникають при відкритті провадження у справі, при підготовці справи до судового розгляду, на стадії судового розгляду, в окремому та наказному провадженнях, а також на факультативних стадіях судового процесу. Кожну з цих категорій також можна розділити на підкатегорії, зокрема повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції на факультативних стадіях судового процесу включають у себе ті, які виникають при перегляді цивільної справи за нововиявленими обставинами, а також ті, які на стадії виконання рішення в цивільних справах. Структурованість забезпечує об'єднання елементів системи таким чином, щоб дане об'єднання мало свою якісну визначеність, цілісність.

Взаємодія частин системи між собою означає, що повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції взаємодіють між собою і тільки у даній взаємодії вони утворюють систему. Зокрема, якщо суд реалізує певні свої процесуальні повноваження, вони можуть стати підставою для виникнення нових повноважень. І навпаки, після використання одного свого права, здійснити деякі інші права буде вже неможливо. Наприклад, відповідно до п. 2 ст. 122 Цивільного процесуального кодексу України [5], суд наділяється повноваженнями відмовити у відкритті провадження у справі. У випадку вчинення ним зазначеної дії, у суду з'являється обов'язок невідкладно надіслати ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі позивачеві разом із заявою та всіма доданими до неї документами, тобто ця дія є підставою для виникнення нових повноважень. З іншого боку, реалізація судом права на відмову у відкритті провадження у цивільній справі унеможлиблює реалізацію ним права на відкриття провадження.

Взаємодія з навколишнім середовищем означає, що система як ціле взаємодіє з іншими системами. Повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції є відкритою системою: вони взаємодіють і тісно пов'язані, наприклад, з системою прав і обов'язків учасників судового процесу, з системою пов-

новажень органів державної влади, місцевого самоврядування, системою повноважень органів прокуратури та багатьма іншими системами.

Наявність цілей, ціленаправленість системи повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції означає, що вона має певну мету існування або створена для певної мети. Головною метою системи повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції є досягнення завдань цивільного судочинства.

Відповідно до ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ. Також даною правовою нормою встановлюється і його мета, яка полягає в захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Проте визначення цілей системи повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції через завдання у тому вигляді, в якому вони передбачені в ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України, є недостатнім.

Зокрема О. С. Захарова вказує, що законодавець невдало застосував у ст. 1 ЦПК для визначення засобів досягнення мети цивільного судочинства слово «завдання», яке не відображає правової сутності цього явища, а з іншого боку — суперечить мовним, формально-логічним правилам про способи позначення понять, категорій. Видається, що мета судочинства має визначати засоби реалізації такої мети, а не завдання. При цьому засоби реалізації мети цивільного судочинства повинні мати не вичерпний, а відкритий перелік, зокрема через позначення верховенства права як принципу досягнення мети в цивільному судочинстві [6].

До того ж О. С. Захарова зазначає, що сучасне тлумачення слова «завдання» як визначеного, запланованого для виконання обсягу роботи в процесуальному кодексі не може й приблизно розкрити обсягу роботи судів у сфері цивільної юрисдикції [7]. О. С. Захарова наголо-

шує, що завдання цивільного судочинства не вичерпується розглядом і вирішенням цивільних справ у їх галузевому значенні. Так, наприклад, значна частка земельно-правових спорів вирішується у порядку цивільного судочинства, але вони за своїм змістом не набувають цивілістичних ознак і, — не останньою чергою, внаслідок лише субсидіарного застосування норм ЦК України [8].

Виходячи з цього, і цілі системи повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції повинні розглядатися в значно ширшому аспекті, ніж це визначено у ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України.

Наявність вищеперелічених ознак підтверджує існування у повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції чітко визначеної системи. Зазначений перелік не є вичерпним, тому повноваження суду першої інстанції цивільної юрисдикції, як система, можуть мати й інші властивості, які будуть залежати від точки зору дослідника, мети дослідження, від широти розуміння самого поняття повноважень та їх правової природи.

Отже, виходячи з вищеведеного, можна сформулювати визначення системи повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції — це сукупність нерозривно пов'язаних прав і обов'язків, якими наділено суд першої інстанції цивільної юрисдикції відповідно до норм цивільно-процесуального законодавства для досягнення завдань цивільного судочинства, що знаходяться в тісних співвідношеннях і зв'язках один з одним, взаємодіють між собою і, як одне ціле, з навколишнім середовищем.

Вважаємо, що виділення основних ознак та властивостей та їх обґрунтування повинно бути основою при розгляді будь-якої правової категорії, яка становить собою систему, а не тільки повноважень суду першої інстанції цивільної юрисдикції, оскільки існування системи означає не лише існування системи елементів, а й наявність взаємозв'язку між ними, єдиного напрямку розвитку, поведінки, що зорієнтовані на загальні цілі.

ПРИМІТКИ

1. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посіб. / К. О. Сорока. — Х. : ХНАМГ, 2004. — С. 14.
2. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. — Х. : Фоліо, 2002. — С. 430.
3. Сорока К. О. Зазнач. праця. — С. 16.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — С. 141.
5. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40—41, 42. — С. 492.
6. Захарова О. С. Завдання цивільного судочинства. Деякі теоретичні проблеми / О. С. Захарова // Адвокат. — 2009. — № 11 (110). — С. 10—13.
7. Там само.
8. Там само.

Дузинкевич Тарас. Система полномочий суда первой инстанции гражданской юрисдикции.

В статье освещается проблема рассмотрения полномочий суда первой инстанции гражданской юрисдикции как системы, доказываются существование у данной правовой категории основных свойств и признаков, присущих системам, а также дается определение системы полномочий суда первой инстанции гражданской юрисдикции.

Ключевые слова: полномочия, система, связи, цели, цель гражданского судопроизводства.

Duzinkevych Taras. The system of authorities of the court of first instance of civil jurisdiction.

The article deals with the problem of considering the authorities of the court of first instance of civil jurisdiction as a system, proves the existence of main properties and characteristics of this legal category that are essential for the systems and also gives a definition of the system of authorities of the court of first instance of civil jurisdiction.

Key words: authorities, system, communications, goals, purpose of civil litigation.